

בס"ד, אדר תשפ"א

דבר תורה לפרשת ויקהל פקודי שבת החודש – הרב ד"ר ארי לנדא

כנגד ארבעה בנים דברה התורה

השבת היא השבת הרביעית בארבעת הפרשיות, שבת החודש המהווה הכנה לחג הפסח הממשמש ובא. המפטיר שנקרא השבת עוסק בהוראת מצוות קרבן הפסח במצרים לישראל (פרק יב, כא): **"וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְכָל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מִשְׁכּוֹ וַיִּקְחוּ לָכֶם צֹאן לְמִשְׁפְּחֹתֵיכֶם וְשִׁחֲטוּ הַפֶּסַח".** הציווי העכשווי ממשיך בציווי לדורות: **"וַיְשַׁמְרֶתֶם אֶת הַדְּבָר הַזֶּה לְחֹק לְךָ וּלְבְנֶיךָ עַד עוֹלָם".** הדרך המרכזית לשמירת חק זה לדורות מתקשר כמובן לציווי בהעברת המסר לבנים (פס' כו- כז): **"וְהָיָה כִּי יֹאמְרוּ אֲלֵיכֶם בְּנֵיכֶם מָה הָעִבְדָּה הַזֹּאת לָכֶם: וְאָמַרְתֶּם זִבַּח פֶּסַח הוּא לַה' אֲשֶׁר פָּסַח עַל בְּתֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם בְּנִפְּוֹ אֶת מִצְרַיִם וְאֶת בְּתֵינִי הִצִּיל וַיִּקְדֵּהֶם וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ: "** חז"ל אפיינו דיון זה כהעברת המסר לילד המכונה "רשעי". הסיבה לכך, כנראה, נעוצה בכך כי ילד זה איננו שואל את אביו אלא אומר (וְהָיָה כִּי יֹאמְרוּ): **לכאורה אינו קשוב לקבלת תשובה ולכן נראה כי הוא מעוניין להתריס ולא באמת לברר.** בסוף הפרשה, במסגרת הציווי על קדושת הבכורות שהוא למעשה זיכרון ליציאת מצרים ממשיכה התורה שוב לצוות על העברת המסר לבנים וחינוכם (פרק יג, ח): **"וְהִגַּדְתָּ לְבְנֶיךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בְּעִבְדוֹ זֶה עָשָׂה ה' לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרַיִם".** כיוון שילד זה אינו שואל, והאב מצווה להגיד לו, כינו חז"ל בן זה "שאינו יודע לשאול". מספר פסוקים לאחר מכן ממשיכה שוב התורה באותו כיוון של העברת מסר יציאת מצרים לבנים (פס' יד): **"וְהָיָה כִּי יִשְׁאַלְךָ בְנֶךָ מָחָר לֵאמֹר מָה זֹאת וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ ה' מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים".** בן זה השואל שאלה תמימה וסתמית (מה זאת?) מכונה על ידם - הבן התם.

רק בספר דברים, משנה תורה, כאשר חוזרת התורה על חינוך הבנים על מצוות זכירת יציאת מצרים, אומרת התורה (ו, כ- כא): **"כִּי יִשְׁאַלְךָ בְנֶךָ מָחָר לֵאמֹר מָה הָעִבְדוֹת וְהַחֲקִים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֱ-לֹהֵינוּ אֲחֵכֶם: וְאָמַרְתָּ לְבְנֶךָ עֲבָדִים הָיִינוּ לַפְּרֹעָה בְּמִצְרַיִם וַיֹּצִיאָנוּ ה' מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה".** שאלה רחבה וסקרנית זו מביאה את חז"ל לאפיין בן זה כבן החכם. המדרש מהמכילתא שמגדיר את הבנים, כידוע נכנס לנוסח ההגדה בליל הסדר. המעניין הוא כי סדר הבנים במדרש ובהגדה שונה לגמרי: חכם, רשע, תם ושאינו יודע לשאול. האבודרהם מהראשונים, הסביר את הסדר בהגדה כך, ששם נכתב על פי חכמת הבנים. החכם הוא כמובן ראשון ולאחריו הרשע שגם הוא חכם אך משתמש לרעה בחכמתו. לאחריהם התם שחוכמתו ירודה אך לפחות יודע לשאול. ובסוף הרשימה מופיע הבן שאפילו "אינו יודע לשאול".

אך האם הסדר השונה בתורה, בה קודמים הבן רשע וזה שאינו יודע לשאול, לתם ולחכם, האם בסדר זה טמון איזשהו מסר. יתכן כי יש כאן מסר חשוב בענייני חינוך הבנים. אנו נוטים להשקיע בחינוך הילדים החכמים והממושגעים אך ילדים קשיי הבנה והמרדנים עלולים לקבל אצל הוריהם עדיפות שניה. באה התורה ומתחילה את ציווי החינוך דווקא בבן הרשע, מתוך הכרזה שאם יש ילד מרדני חובתך לקרב אותו להקשיב לדבריו ולהתמודד איתו. נכון הוא כי תשובת המדרש היא **"אף אתה הקהה את שיניו",** אך צריך להבין מה הפירוש של ביטוי זה. הקהה את שיניו אין המשמעות הכה אותו בשיניו (זה באות כ"ף ולא קו"ף) אלא תקהה את החוד של "שיניו" כביכול את הארס של שאלותיו המתריסות. בשאלות אלו ישנו אוצר גדול של התבוננות, סקרנות וחיפוש האמת רק שהוא מנצל אותם להתרסה מתוך מצוקה מסוימת. אם כך תפקידם של ההורים לא לבטל את השאלות אלא להקהות את חודם המתריס ולהתמודד עם עצם השאלה. דורשי רשומות אף הוכיחו

בדרך הרמז כי אם תקהה (מלשון להפחית) לרשע (גימטריא 570) את שיניו (גיי 366) התוצאה תהיה צדיק (204). לאחר מכן לשים לב לילד שאינו שואל, לא להתעלם מחינוכו, אלא לעורר את סקרנותו ע"י העברת מידע חשוב אליו כדי שנוכל לעורר את סקרנותו. רק בשלב המאוחר נפנה לילדים "החיוביים" (לכאורה, אלה שפשוט נראה לנו שנוח לנו יותר בחינוכם). הם, גם על פי רוב, בינתיים יחפשו אתגרי לימוד בעצמם. לפיכך נתחיל ראשונה בתם כדי לחזק אותם. רק לבסוף נגיע לבן החכם ואיתו נוכל ללמוד כל הלילה כי בינתיים בלימוד העצמי הוא בוודאי כבר צבר שאלות רבות. בסדר הבנים התורה מקנה לנו חשיבה ייחודית בעניין חינוך הילדים הנותנת לנו כלים להתמודדות עם הילדים השונים.